

С.К.Рысбаев п.и.д., профессор

Окуучунун сүйлөө жана жазуу ишмердиги: теориялык-практикалык маселелери

Китепте эне тилиндеги сөздүн маани-маңызы, сөз билүү, анын колдоно алуу ишмердиги, андан ары окуучунун сүйлөө жана жазуу ишмердиги, анын илимий мүнөздөмөсү, ага коюлуучу дидактикалык талаптар жана сүйлөө, жазуу ишмердигине тиешелүү бир катар маселделер камтылды.

АЛГЫ СӨЗ

Тил адамдардын байланыш-катнашынын гана куралы эмес, ал – адамдын маданияты, ишмердигинин өзгөчө түрү, коомду жана дүйнөнү таанып билүүсүнүн баа жеткис каражаты, элдик руханий дөөлөттөрдүн улуу казынасы да болуп саналат.

Адамдын сүйлөөсү- баа жеткис рухий ишмердик. Ал тил аркылуу жүзөгө ашарын эстесек, “өнөр алды-кызыл тил” деген накыл кеп элибизде бекер жеринен айтылбагандыгын билебиз.

Адам кебинин маданиятуулугунун негизги касиеттеринин бири анын максаттуулугу жана сапаттуулугу болуп эсептелет. Ал эми максат жана сапат адамдын ой жүгүртүүсүнүн практика жүзүндөгү продуктусу болгондуктан, кырдаалга карата туура ой жүгүртүү, өз кебин өзү жөнгө салуу процесстери маанилүү орунда турат. Ансыз— максатсыз, сапатсыз сөз айтылат да, кеп маданиятына шайкеш келбеген кырдаал түзүлөрү анык. Ошондуктан кыргыз элиндеги: “ойлобой сүйлөгөн, онтобой ооруга жолугат”, айтылган сөз- атылган ок”, «бутунан мүдүрүлгөн турат, тилинен мүдүрүлгөн турбайт»- деген накыл сөздөр эң туура айтылган.

Колунуздардагы китепте адамдын маданиятуулугунун негизги көрсөткүчтөрүнөн болгон сүйлөө жана жазуу ишмердиги, анын белгилери, баскычтары, коммуникативдик максаттуулугу жана сапаттары тууралуу көп жылдык изилдөөлөрүбүздү жыйнап, анан да илимий жактан изилдеген окумуштуулардын эмгектерине таянып, мектептерде кыргыз тилин окутууда окуучуларды кеп маданиятына калыптандыруу проблемасына кайрылдык.

Китепте, негизинен, жогоруда айтылып өткөн абалды негиз кылып, орто мектептердин кыргыз тили сабагында окуучуларды жазуу жана сүйлөө ишмердигине калыптандыруунун теориялык жана практикалык жагдайлары камтылды.

Тагыраак айтканда, адамдын кеп ишмердиги мына бул тараптардан байкалат:

- 1) сөз жана аны кепинде колдоно билүү ишмердиги;
- 2) сүйлөө ишмердиги;
- 3) жазуу ишмердиги, анын ичинен, жаңы үлгү текст (дилбаян) түзүү ишмердиги;
- 4) текстти өзгөртө билүү же өркүндөтө билүү (баяндама жазуу) ишмердиги;
- 5) сабаттуу жазуу (жат жазуу) ишмердиги.

Колунуздардагы китепте адамдын мына ушул ишмердигинин аталган багыттардагы ишмердиктери, анын мүнөздөмөлөрү, турмушта колдонулушу, аларга коюлган талаптар, түрлөрү тууралуу кеңири сөз болду.

МАЗМУНУ

Кеп маданияты сүйлөө ишмердигинин негизги белгиси.....	3
Кептик норма жана жазып-сүйлөө ишмердиги.....	15
Кептин байлыгы жана аны колдоно билүү ишмердиги.....	22
Кептин орундуулугу, кырдаалга жараша орундуу сүйлөө ишмердиги.....	28
Кеп адеби, адептүү, сылык сүйлөө ишмердиги.....	40
Кептин нарктуулугу, нарктуу сүйлөө ишмердиги.....	57
Кептин эмоционалдуулугу, жагдайга жараша эмоционалдуу сүйлөө ишмердиги.....	77
Кептин тактыгы, так сүйлөө ишмердиги.....	81
Кептин тазалыгы, эне тилде таза сүйлөө ишмердиги.....	97
Кептин логикалуулугу, сүйлөмдү логикалуу түзө билүү ишмердиги.....	117
Кептин көрктүүлүгү, көрктүү сүйлөө ишмердиги.....	148
Корутунду.....	124

Аталган китеп боюнча толук маалыматты Кыргыз билим берүү академиясынын Мамлекеттик тил жана лингводидактика лабораториясынан алууга болот